

ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՆՈՐ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ

Լույս է տեսել Լ. Թեյլանի ժամանակակից հայերենի շարահյուսության հարցերին նվիրված մենագրությունը¹³³:

Կան լեզվաբանական շատ խնդիրներ, որոնց մասին գրվել է ու խոսվել, սակայն դարձյալ վերլուծության, ճշգրտումների ու նոր մոտեցումների կարիք կա: Լեզվական շատ խնդիրներ էլ առաջ են գալիս լեզվի զարգացման ընթացքում կատարվող փոփոխությունների հետևանքով, և անհրաժեշտ է պարբերաբար դրանք քննել և մեկնաբանել՝ շեշտելով հատկապես այն փոփոխությունները, որոնք խոսակցական լեզվից գրական լեզու ներթափանցելու միտում են ցուցաբերում: Ահա այսպիսի խնդիրներ են ուսումնասիրված հիշյալ գրքում, որն ամփոփում է հեղինակի՝ տարբեր տարիներին հրատարակած հոդվածները և գիտական զեկուցումները: Թեև դրանցից ամեն մեկը վերաբերում է տարբեր հարցերի ու տարբեր գիտնականների աշխատությունների, սակայն ընտրված հոդվածներն ու զեկուցումները դասավորված են այնպիսի հերթականությամբ, որ դրանց միջև տրամաբանական կապ է ստեղծվում, և գրքում ընդհանուր առմամբ ամբողջանում են հեղինակի մոտեցումները շարահյուսական, մասամբ էլ ձևաբանական մի շարք իրողությունների վերաբերյալ:

Հայտնի է, որ կենդանի լեզուն անընդհատ զարգանում է ու փոփոխվում, և խոսակցական լեզուն այդ հարցում առավել ակտիվ է: Խոսակցական լեզվի որոշ տարրեր ժամանակի ընթացքում կարող են ներթափանցել գրական լեզու և հաճախ էլ հաստատվել այնտեղ: Սակայն միշտ էլ քննարկման և տարակարծությունների տեղիք է տալիս այն հարցը, թե երբ են խոսակցական լեզվի ձևերը «քաղաքացիություն» ստանում գրական լեզվում, երբ կարելի է դրանք գրական լեզվում ընդունելի ձևեր կամ գոնե գրականին համարժեք զուգաձևություններ համարել: Այսպիսի խնդիրներից շատերը ժամանակակից հայերենում վերաբերում են բայական համակարգին, մասնավորապես սոսկածանցավոր և պատճառական բայերի կազմությանը, դերբայական ձևերին ու խոնարհմանը: Լ. Թեյլանի գրքի սկզբում խոսվում է հենց այս հարցերի մասին: Հեղինակն անդրադառնում է մի շարք բայերի անորոշ դերբայի, անցյալ կատարյալի, հրամայականի կազմությանը, վերլուծում այն խնդիրները, որոնք առկա են դրանց առնչությամբ: Ուշագրավ են հատկապես *-ացն-* և *-եցն-* ածանցներով կազմված զուգաձևերի (օր.՝ *նիհարեցնել-նիհարացնել, սպիտակեցնել-սպիտակացնել*), ինչպես նաև սոսկածանցավոր բայերի (օր.՝ *սառչել, ուռչել, կորչել, դիպչել*) կազմությանը և խոնարհմանը վերաբերող դիտարկումները: Խոսվում է նաև կրավորական *-վ-* ածանցով կազմված *վիճվել, նախանձվել, խնդրվել, պարապվել, տուժվել*

¹³³ Լ. Թեյլան, Արդի հայերենի քերականության հարցեր, Ե., 2016, 128 էջ:

և այլ բայերի՝ խոսակցականից գրական թափանցող այսպիսի մերժելի ձևերի մասին: Քննվում են նաև բայական համակարգին վերաբերող այլ հարցեր: Վերը նշված բայերը ուսումնասիրելիս հեղինակը համարում է, որ՝ «*Տուժվել* ձևը հետևանք է «տուժել» բային «պատժել» իմաստի վերագրման», սակայն մեր կարծիքով այստեղ թերևս դեր է խաղացել համաբանությունը, քանի որ *տուժել* բայը ստանում է բացառականով լրացումներ (օր.՝ *տուժել աղետից*), ինչպես ստանում են կրավորական բայերը (օր.՝ *կոտրվել հարվածից, թրջվել անձրևից*):

Լեզվաբանական շատ ուսումնասիրություններում հեղինակներն անդրադարձել են *դիմավոր բայ-անորոշ դերբայ* կառույցներին, քննել դրանց առնչվող շատ հարցեր: Այս կառույցին առնչվող վիճահարույց մի քանի խնդիր կա. այսպիսի կառույցները նախադասության մեկ միասնական անդամ են, թե՛ անորոշ դերբայը պետք է առանձնացնել, անորոշ դերբայն առանձնացնելու դեպքում շարահյուսական ինչ պաշտոններ պետք է հատկացնել նրան տարբեր սեռերի բայերի, ինչպես նաև ոչ բայերի կապակցվելիս (օր.՝ *ուզում եմ գնալ, մտադիր եմ գնալ*) և այլն: Այս կառույցներին առնչվող խնդիրներից մեկն էլ այն է, որ տարածված է ուղիղ ձևով անորոշ դերբայների կիրառությունը, որոնց գործառույթում, սակայն, գոյականները գործածվում են հոլովված (հմմտ. *ծգտում է նպատակին, ծգտում է գնալու, ծգտում է գնալ*): Լ. Թեյլանը հատկապես անդրադարձել է այս խնդրին: Հանգամանորեն քննելով հարցը և մեջբերելով տարբեր տեսակետներ՝ հեղինակը այն կարծիքն է հայտնում, որ անորոշ դերբայի ուղիղ ձևերի կիրառությունը պետք է համարել օրինաչափ՝ համարելով բայական խնդրառության մի դրսևորում:

Հայ շարահյուսագիտության մեջ քննվել և քննվում են բարդ նախադասությանը, մասնավորապես բազմաբաղադրիչ բարդ նախադասությունների դասակարգմանը, շարահյուսական հոմանիշությանը, բաղադրիչ նախադասությունների իմաստային հարաբերություններին վերաբերող տարբեր հարցեր: Լ. Թեյլանը անդրադարձել է նաև դրանց, համադրել ու վերլուծել եղած կարծիքները, արտահայտել սեփական դիրքորոշումը: Ուշագրավ է հատկապես բազմաբաղադրիչ նախադասությունների տեսակների առանձնացմանն ու վերլուծությանը վերաբերող մասը, որում հեղինակը ներկայացնում է կառուցվածքային տարբեր տեսակներով բարդ նախադասությունները, քննում դրանց բաղադրիչների շարահյուսական հարաբերությունները, մասնավորապես անդրադառնում ենթաստորադասական, համաստորադասական, տարաստորադասական, ինչպես նաև հանրաստորադասական հարաբերություններով կապակցված բաղադրիչներ ունեցող նախադասություններին: Հեղինակը վերլուծում է նաև ակադեմիկոս Ս. Աբրահամյանի մոտեցումները բազմաբաղադրիչ բարդ նախադասությունների դասակարգման վերաբերյալ և առաջարկում շրջանառության մեջ

դնել նրա առաջարկած *ստորահամադասություն* տերմինը՝ մերժելով *խառը տիպի նախադասություններ* բնորոշումը և բարդ նախադասության նման տեսակի առանձնացումը:

Գրքում առանձին-առանձին խոսվում է հայ անվանի լեզվաբաններ Ս. Աբրահամյանի և Գ. Զահուկյանի աշխատությունների մասին: Մասնավորապես վերլուծվում են Աբրահամյանի՝ ձևաբանությանը և Զահուկյանի՝ շարահյուսությանը վերաբերող աշխատությունները: Ս. Աբրահամյանը ձևաբանական շատ կարևոր հարցերի է անդրադարձել մի շարք աշխատություններում, որոնցում վերհանված և քննված շատ խնդիրներ էական դեր են ունեցել հետագա ուսումնասիրությունների համար, ուստի անվանի լեզվաբանի ձևաբանական հայացքների համապարփակ ներկայացումն ու վերլուծությունը ուղեցուցային նշանակություն է ստանում: Գ. Զահուկյանի տարբեր աշխատություններում քննված են շարահյուսական համակարգին վերաբերող բազմաթիվ խնդիրներ, նորովի են ներկայացված շատ իրողություններ, սակայն նրա շարահյուսագիտական հայացքները ամփոփված են նաև առանձին՝ «Շարահյուսական ուսումնասիրություններ» աշխատության մեջ, որում հեղինակը շարահյուսական շատ իրողություններ քննում է նորովի, հաճախ հայ քերականագիտության մեջ ընդունված ավանդական պատկերացումներից տարբեր մոտեցումներով: Ուստի կարևոր է մեկ անգամ ևս ներկայացնել նրա համակարգը, առաջարկած նոր տերմինները, որ և արել է Լ. Թելյանը իր վերլուծության մեջ: Ս. Աբրահամյանի և Գ. Զահուկյանի աշխատությունների վերլուծությունը, այս կամ այն հարցին վերաբերող հայացքների քննությունը, համապարփակ ներկայացումը, նրանց գիտական վաստակի ևս մեկ անգամ արժևորումը միշտ էլ կարևոր է, ուսուցանող ու հետաքրքրական:

Լ. Թելյանի այս ժողովածուն կարդացողին ներկայացնում է հեղինակի մոտեցումները այս կամ այն իրողության վերաբերյալ, սակայն վերլուծության ընթացքում ներկայացվում և համադրվում են նաև հայ քերականագիտության մեջ եղած տարբեր կարծիքներն ու մոտեցումները, ուստի հնարավոր է լինում ընդհանուր պատկերացում կազմել քննվող հարցի վերաբերյալ եղած տեսակետների մասին, և դա գրքի կարևոր և ուսուցողական արժանիքներից մեկն է: Լինելով ժողովածու՝ գիրքն իր կառուցվածքային առանձնահատկության շնորհիվ կարծես մենագրական բնույթ է ստանում, դառնում հեղինակի մոտեցումները համակարգված ու համապարփակ ներկայացնող աշխատանք: Կարծում ենք՝ գիրքը օգտակար կլինի նաև ուսանողներին և մեծապես կօգնի նրանց կողմնորոշվելու գրքում ներկայացված իրողություններին վերաբերող կարծիքները ուսումնասիրելիս ու վերլուծելիս:

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Ա. Լ. Սարգսյան